

The images of the prophets in the story "Unlike the previous one" by Isajan Sultan

Nazokat KAMILOVA¹

Urgench State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received March 2023
Received in revised form
10 April 2023
Accepted 25 April 2023
Available online
15 May 2023

Keywords:

"Oli Imran",
Adam,
Noah,
Ibrahim,
Imran,
Darvish,
Mumtaz,
mubiyn,
prayer.

Isajon Sultonning "Avvalgilarga o'xshamas" qissasidagi payg'ambarlar obrazlari

Калит сўзлар:

"Oli Imron",
Odam,
Nuh,
Ibrohim,
Imron,
darvish,
Mumtoz,
mubiyn,
munojot.

ABSTRACT

This article explains the characters of prophets in the story "Unlike the Previous" by the national writer of Uzbekistan Isajon Sultan.

2181-3701/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol1-iss3-pp50-57>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

АННОТАЦИЯ

Ushbu maqola O'zbekiston xalq yozuvchisi Isajon Sultonning "Avvalgilarga o'xshamas" qissasidagi payg'ambarlar obrazlarini tadqiq qiladi.

Образы пророков в повести «Непохожее на предыдущее» Исаджана Султана

¹ Independent Researcher, Department of Uzbek Literature, Urgench State University. Urgench, Uzbekistan.
E-mail: nazokat4826@gmail.com

АННОТАЦИЯ**Ключевые слова:**

«Оли Имран»,
Адам,
Ной,
Ибрагим,
Имран,
Дарвиш,
Мумтаз,
мубийн,
молитва.

В данной статье рассматриваются образы пророков в повести «Непохожее на предыдущее» узбекского писателя Исаджона Султана.

KIRISH

O'zbekiston xalq yozuvchisi Isajon Sul-ton bugungi kundagi zamonaviy o'zbek adabiyotining zabardast, serqirra, o'z o'rni va uslubiga ega ijodkorlaridan biridir. Isajon Sul-ton asarlari haqida xoriydagi o'zbekshunoslarning ilmiy maqolalari e'lon qilindi, uning chet ellik muxlislari soni ham tobora ortib borayotgani quvonarli holdir. Adibning "Qismat" hikoyasi 2011-yilda AQShning Chikago shahrida chop etilayotgan "Leksikon" adabiy jurnali tomonidan e'lon qilingan xalqaro tanlovda, "Bog'i Eram" hikoyasi esa Turkiyaning Alaniya shahrida chiqadigan "Gunsel Sanat" jurnalining xalqaro adabiy tanlovida, "Shamolli kecha" hikoyasi V.V. Biyanki nomidagi Rossiya-Belorussiya xalqaro adabiy tanlovida g'olib deb topilgan. Adabiyotshunos Rahimjon Rahmat "Munojot" dan "Boqiy darbadar" gacha adibning yozgan asarlarini tahlil qilar ekan, "Oydinbuloq", "Bog'i Eram hikoyalari", "Mening gulim" kabi asarlarini go'zal lirik hikoyalar namunalari sifatida; "Todd", "Ayvon", "Qismat" asarlarini mahdudlik davrining umumijtimoiy kayfiyatini aks ettiruvchi asarlar sifatida; "Manzil" hikoyasini "Avliyo", "Orif" kabi hikoyalar bilan bir qatorda qo'yadi va inson ma'naviy umrining mohiyatidan bahs etuvchi ijod namunalari deya tasniflaydi.

TADQIQOTNING MAQSADLARI

Isajon Sul-tonning "Avvalgilarga o'xshamas" qissasidagi Sulaymon, Nuh, Odam Ato, Ibrohim, Iso, Muso, Solih alayhissalomlar bilan bog'liq nuqtalarni tahlil qilish tadqiqotning maqsadi hisoblanadi. Shu bilan birga, yana quyidagi jihatlarga e'tibor qaratiladi:

Ijodkor qissasidagi o'ziga xos uslub, original obraz yaratish mahoratini aniqlash;

Qissada Qur'oni karim bilan mantiqiy bog'lanishli jihatlarni tahlil qilish;

Adibning so'z qo'llash, tasviriy vositalardan, teran falsafiy mushohadalardan foydalanish mahoratini ko'rsatish va h.k.

TAHLIL

Isajon Sul-ton qissalari ushbu janrni yana bir pog'ona ko'taradi. Janr xususiyatlaridan og'ir yuk yuklangan adibning qissalariga. Buning sababi adib shaxsiyatidagi kuchli iymon va ijodkor sifatidagi og'ir mas'uliyat, ertangi kun kitobxonini ko'ra oladigan teran nigohdir. Diniy-axloqiy bilim Isajon Sul-ton nasrining asosiy jihatlari-dan biri hisoblanadi hamda adib hikoyalarida diniy ramzlar sintezi va ularga sabab bo'lgan omillar alohida ahamiyatga ega. Isajon Sul-ton qissalarida diniy obrazlar va ulardan ko'zlangan adibning g'oyaviy maqsadi asosiy tahlil markazidir.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Bugungi kun adabiyotida o'ziga xos, alohida o'ringa ega bo'lgan Isajon Sultonning "Avvalgilarga o'xshamas" qissasida ham adib ijodiga xos bo'lgan o'ziga xos xususiyatlar bo'rtib turadi. Qissa shoir Ikrom Iskandarga bag'ishlanadi.

Yozuvchi asarda endilikda yaratilajak olamshumul kashfiyotlar mo'jizalar bag'rida yashiringanligini aytadi. Misol tariqasida Sulaymon payg'ambar va Malika Bilqis taxti haqidagi rivoyatni keltiradi. Unga ko'ra, Sulaymon payg'ambar yonidagilardan: "Malika Bilqis bizlarga qarab yo'lga chiqdi. Orangizdan qaysi biringiz uning taxtini u yetib kelmasidan keltira olasiz?" deb so'raydi. O'sha yerdagilardan biri: "Men uni ko'z ochib-yumguncha olib kelaman" deb javob beradi.

Keyin yozuvchi ushbu rivoyatni bugungi kun ilmi bilan o'lchashga harakat qiladi. Malikaning saroyi taxminan uch oylik masofada, Yaman elida, Sulaymon payg'ambar esa Quddusda ekanligini ta'kidlaydi. Matematika va "jo'g'rofiya"ga murojaat qilib, uch oylik yo'lga borib-kelish – besh ming chaqirim, ko'z ochib-yumguncha vaqt esa soniyaning o'ndan biriga teng, demak, u kimsa soniyada ellik ming chaqirim tezlikda harakatlangan, degan xulosaga keladi va fikrlarini yana davom qildirib quyidagilarni bayon qiladi: "Boringki, shunday xususiyatga ega bo'la qolsin, u holda dur-javohirlar bilan bezatilgan taxtni qanday olib keladi? Yerning tortish kuchi, havo qarshiligi g'oyib bo'ldimi? Mo'jizakor u inson bolasining ismi Osaf ibn Burhiyo edi deyдилar. Bunday tezlikda taxt ham, inson ham atomlarga bo'linib ketmasmidi?.. Ushbu rivoyatni modellashtirsak, qaysi fanning qaysi qonuniyati o'zgargani ma'lum bo'ladi...".

Yozuvchi yana fikrlarini davom qildirib, niderlandlarning Nuh payg'ambar to'fonini modellashtirganliklari haqida gapiradi:

"O'tgan yili niderlandiyalik olimlar Nuh payg'ambar to'fonini modellashtirgan edi. Natija hayratlanarli bo'ldi: yer yuzida mavjud barcha suvlar unday to'fonni hosil qilishga yetmas ekan. Niderlandlar "Demak, to'fon sodir bo'lmagan" deb qo'ya qolishdi. Yo'q, to'fon sodir bo'lgani haqiqat desak, u holda, o'shancha suv qayerdan keldi? Ularning bu tajribasi yer kurrasi haqidagi nazariyani o'zgartirib yubordi: ona sayyora o'zagida erigan ma'dan emas, suv bor degan farazni keltirib chiqardi".

Nuh (a.s.)ning qissalari Qur'oni karimda yigirma sakkiz suraning qirq uch oyatida kelgan.

"To bizning buyrug'imiz (azobimiz to'fon) kelib, ishlar keskinlashgach, aytdik: "(Ey,Nuh!) Unga (kemaga) har bir jonivordan bir juftdan va ahlingni, illo (ahlingdan kimlarga g'arq bo'lish haqida Bizdan) so'z kechgan bo'lsa, ular mustasno, hamda imon keltirganlarni ortgin! Vaholonki, u bilan birga imon keltirganlar ozchilikdir", (Hud, 40.) – deb amr qildi.

Agar niderlandlar quyidagi Qur'oni karim oyatlarini o'qigan bo'lishganda "ona sayyora o'zagida erigan ma'dan emas, suv bor degan faraz"ni faraz emas, oyatda yozilgan ayni haqiqat ekanligini, 8-asrdayoq ilohiy kitobga yozib qo'yilganligini bilgan bo'lardilar".

"Mashhur Nuh to'foni boshlanib, birdan osmon teshilgandek, yer yorilgandek bo'ldi. Osmondan jala quya boshladi, tog'dan ham, toshdan ham, tekis yerdan ham suv otilib, sel oqa boshladi, hamma yerni suv bosib, to'lqinlar bor narsani o'z qa'riga torta boshladi, maxluqotlar-u mavjudotlarning bari suv ostida qoldi. Faqatgina Nuh (a.s.) va u kishi bilan kemada bo'lgan insonlar va maxluqotlarga najot topib, suv yuzida suzib ketdilar".

"(So'ngra) aytdi: "Ey Yer! Suvingni yutgin! Ey osmon! O'zingni tutgin (yog'ishni bas qil)!" Suv quridi, buyruq ado etildi va kema Juvdiy (tog'i) uzra qo'ndi hamda "Zolimlar qavmiga – halokat!" – deyildi". (Hud,44.)

Qissaning tugallanmasidan oldin yozuvchi yana o'quvchi e'tiborini Nuh to'foniga qaratadi. Bunda Aziz aka matematikka Nuh to'fonining bo'lgan yoki bo'lmaganligi haqida uning fikrini bilish maqsadida savol beradi. "Bilmadim. Eng qadimgi tarixda bu haqda hech nima yo'q" javobini olgach, istehzo qiladi va yolg'onchi tarix (sobiq SSSR davrida tariximiz o'zgartirilgani kabi) haqida ham fikr yuritadi hamda o'z navbatida ushbu parcha ham vatanparvarlik (ajdodlaridan fahrlanish hissi) bilan yakunlanadi:

"Unda Nuh payg'ambar ham yashamagan chiqar?.. Odam Atoni-yu Momo Havoni ham bo'lmagan gap deyishar? Qachondan beri yolg'onchi tarix haqqoniy tarixni rad qiladigan bo'lib qoldi? Beruniy, G'azzoliy, yana yuzlab olimlar... yolg'on gapirishgan ekan-da?"

Sulaymon alayhissalom va shamol voqeasini olib qaraydigan bo'lsak ham bugungi kun fani buni ilmiy isbotlay olmasligi, nisbiylik nazariyasiga ko'ra, vaznga ega bo'lgan zarrachalar yorug'lik tezligida harakatlanishi mumkin emasligi ta'kidlanadi:

"Yang-Mills gipotezasi esa tabiatda "vaznlar tuynugi" bo'lishi mumkinligini da'vo qiladi. Ushbu muammoning yechimi topilsa, vaznga ega zarrachalarning yorug'lik tezligida harakatlana olishi isbotlanadi...".

Ana o'shanda asrlar davomida aqlimiz yetmasa ham iymon keltirganimiz Bilqis taxtini ko'z-ochib yumguncha keltirgan kishi mo'jizasining siri ochiladi va adib ta'kidlaganidek, birgina shu ilmiy mo'jiza sabab yer yuzi taraqqiyotida qanchalik o'zgarish ro'y berishini tasavvur qilish qiyin.

Ushbu qahramon yana ma'nolar dengizi haqida o'xshatish qilayotib, bu dengizga sho'ng'iganlarning ayrimlarigina durga ega bo'lishini, chuqur sho'ng'iy olmaydiganlar quruq qo'l bilan noumid qaytib chiqishini, u dengizning nahanglari zaif tafakkurlarni yutib yuborishini ta'kidlaydi. Agar u itoat va taslimiyat dengizi deb atalsa, u yerda itoatsizlar Yunus kabi ma'no balig'iga yem bo'lishini aytadi.

"Xatto ustingizda barg yozgan qovoq ham bejiz emasligini anglaysiz. Undan o'tib arab jaziramalarini kezsangiz, sahro imonsiz kishining qalbiday unumsiz ekanini ko'rasiz. U sahroda bir toshga duch kelasiz, siyphasangiz, ma'no tuyasi bo'lib o'rnidan turadi. U yerda bir sigirni ko'rasiz, uni so'yib, bir bo'laki bilan mayitni ursangiz, o'rnidan turib o'zini kim o'ldirganini aytadi. To'rt qushni olib maydalab, loshini yaxshilab aralashtirib to'rt tomondagi toqqa olib borib qo'yib, chaqirsangiz, yana avvalgidek bo'lib uchib keladi".

Parchadagi "To'rt qushni olib maydalab, loshini yaxshilab aralashtirib to'rt tomondagi toqqa olib borib qo'yib, chaqirsangiz, yana avvalgidek bo'lib uchib keladi" jummalari Qur'oni karim oyatlari bilan bog'liq.

Ibrohim (a.s.)ning qalblari imonga to'la bo'lishiga qaramay, Allohning qudratini o'z ko'zlari va ilmi yaqinlari bilan ko'rishni istadilar. Bir kun Allohga iltijo qilib dedilar:

"Eslang (ey Muhammad!), Ibrohim: "Ey Rabbim, menga o'liklarni qanday tiriltirishingni ko'rsat", – deganida, Alloh: "Ishonmaysanmi?" – dedi. Ibrohim aytdi: "Yo'g'e, lekin dilim yanda taskin topsin". Alloh aytdi: "To'rtta qushni olib, huzuringga jamla (va ularni maydalab), so'ngra (atrofingdagi) har bir tog'ning ustiga ularni bo'lak-bo'lak qilib qo'ygin-da, keyin ularni chaqirgin, (ular tirilib) darhol huzuringga keladilar. Bilginki, albatta, Alloh qudrat va hikmat egasidir". (Baqara, 260.)

Qissadagi yana bir parchada yozuvchi Isajon Sultonning qanday olim insonligini isbotlovchi fikrlar qahramon tilidan beriladi. Bunda "sarsar" shamoli, Tur tog'i, Tuvo vodiysi, Safo va Marva joylari, Maryam onamiz haqida fikrlar bildiradi:

"Ummon sohiliga borsangiz kibr-u havo qilgan kimsalarga duch kelasiz, samoda esa uch bulut paydo bo'lgan, Olamlar parvardigorining "sarsar" deb atalgan shamoli esish arafasida. Yana o'tsangiz, odamday ovoz chiqarayotgan oltin buzoqqa duch kelasiz, u

yerda sizni yo‘ldan adashgan Somiriy kutib turadi. Bir qadam qo‘ysangiz qutlug‘ Tur tog‘ida, muqaddas Tuvo vodiysidasiz. Safo va Marva orasida suv izlab zir qaqshagan bir xotinni ko‘rasiz, shu asnoda bir so‘z aytasangiz, qalbingizda ham o‘shanday buloq ko‘z ochadi va olamda tengi yo‘q zilol bilan limmo-lim to‘lasiz! Yana, Maryam degan pok bir ayol suyangan xurmo daraxtiga duch kelasiz, unga suyansangiz, qalbingiz ichida Iso Masih qaytadan tug‘iladi!”

Tur – Arabistondagi tog‘. Afsonalarga ko‘ra Tur tog‘ida Muso payg‘ambar Xudoning jamolini ko‘rishga chiqadi.

Yana fikrlarini davom qildiradi o‘qituvchi: “Hayot goho insonni manjinaqqa solib, olov ichiga otib yuboradi. Ammo Parvardigor salomat saqlaydi. Xoy yaxshilar! Ba‘zilaringiz hayot olovlari ichidan xuddi Ibrohim alayhissalomday sog‘-omon chiqib kelmaysizmi?”

Ibrohim payg‘ambar – Alloh taolo Ibrohim (a.s.)ni Bobillik mushriklarga payg‘ambar qilib yubordi. Bobilliklar nihoyatda farovon, bekam-u ko‘st hayot uchun Allohga shukr aytish o‘rniga, unga qarshi e‘tiqodda edilar, ya‘ni butparastlik qilardilar. Bu qavmga Namrud ibn Kan‘on ibn Ko‘sh podsholik qilardi. U xudolik da‘vosini qilgan edi. Ibrohim (a.s.)ning otalari Ozar butparast edi, o‘zi butlar yasab bozorda sotardi. Hamma bayram yig‘iniga ketganda, Ibrohim (a.s.) hamma butlarni sindirib chiqadi va eng katta butning bo‘yniga boltani osib qo‘yadi. Ibrohim (a.s.)ni keltirishib, shu ishni kim qilganini so‘rashadi. Bu holat “Anbiyo” surasining 63-oyatida keltiriladi. Ibrohim (a.s.) bamaylixotirlik bilan:

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ (٦٣)

“(Ibrohim) aytdi: “Yo‘q, bu ishni ularning kattasi – mana bu (haykal) qildi. Bas, ulardan so‘rasangiz, basharti gapira olsalar” – deya javob beradilar.

Bu holat “Anbiyo” surasining 68-oyatida keltiriladi:

“(Namrud boshchiligidagi mushriklar) dedilar: “Uni yoqib yuboringiz! Agar (biror narsa) qiluvchi bo‘lsangiz (shu ish bilan) ilohalaringizga yordam qilingiz!”.

Katta miqdorda o‘tin jamlanib, uni yoqib, keyin Ibrohimni manjaniqqa (qadimiy tosh otish quroli) solib olovga otdilar. Qissada Isajon Sulton xuddi mana shuni nazarda tutgan. Alloh taolo olovga: “Biz aytdik: “Ey olov! Ibrohimga salqin va omonlik bo‘l!”, – deb amr qildi. Bu holat “Anbiyo” surasining 69-oyatida keltiriladi.

“Allohning qudrati va marhamati bilan Ibrohim (a.s.) olovning o‘rtasiga tushdilar, tutun va alanga orasida ko‘rinmay qolib, olov yonib tugagandan so‘ng esa sog‘-salomat chiqib keldilar. Bu Ibrohim (a.s.) uchun berilgan payg‘ambarlik mo‘jizasi edi. Tarixchilarning yozishiga qaraganda, Ibrohim (a.s.) olovga otilgan joy Turkiyaning Urfa shahrida bo‘lib, hozirda ham mashhur”.

Qissa qahramoni Aziz aka yana fikrlarini davom qildirib, quyidagilarni bildiradi:

“Gohida bir daraxt sizga qarshisida Muso turgan kabi nido qiladi. Tosh tuyaga aylanib yerdan qo‘zg‘alganiga ajablanasiz-u, ikki tosh orasiga tirik hayvonni joylab yurgizib qo‘ysa, ko‘nikib qoldingizmi?”

Parchadagi “tosh tuyaga aylanib yerdan qo‘zg‘algani” Solih alayhissalom nomi bilan bog‘liqdir. Solih payg‘ambarning nomlari Qur‘oni karimda to‘rt suraning to‘qqiz oyatida zikr etilgan, millati arab. Samud qabilasi Shom (Suriya) bilan Hijoz (Saudiya) orasidagi Hijr degan joyda yashagan qavm edi. Ularning yashagan joyi aksar tog‘lik joylar bo‘lgani uchun, baland tog‘larni yo‘nib, teshib, g‘oyat baland uylar qurib, shaharlar bunyod etishgan. Solih (a.s.)ning qavmlari uning da‘vatlarga ishonishmadi, Undan

payg'ambarlik mo'jizasini talab qilishdi: "Ey Solih, agar shu tog' etagidan bir urg'ochi tuya chiqarsang, senga ishonamiz", deyishdi. "Solih (a.s.) duo qildilar va bir urg'ochi tuya paydo bo'ldi. Solih (a.s.) ularga: "Mana bu tuya, bu Allohning yerida o'tlaydi, sizlarning yeringizga daxl qilmaydi. Quduqdan bir kun u suv ichadi, bir kun sizlar ichasizlar. Agar unga biror yomonlik qilsalaringiz, umumiy halokat yuz beradi", deb ogohlantirdilar".

Qur'oni karimning "Hud" surasi 64-oyatida quyidagicha marhamat qilinadi:

"Ey qavmim, mana bu – Allohning mo'jizali tuyasi. Bas, uni Allohning yerida o'tlab yurishiga qo'yib beringiz va unga biror yomonlik yetkazmangiz, aks holda sizlarni yaqin (fursatda) azob tutar".

"Qabilada eng go'zal va boy ayol bo'lgan Ziy Saduq binti Muhayyo o'zini Misda' ibn Maxrajga garovga qo'yib, agar Solihning tuyasini so'ysa, unga xotin bo'lishga va'da berdi. Unayza ismli kofira kampir bo'lsa, Qudor ibn Solifni chaqirib, agar Solihning tuyasini so'ysa, qizlaridan birini Qudorga tekinga hadya qilishga va'da berdi". Tuyani o'ldiradilar ("A'rof" surasining 77-oyati). Va'da qilingan uch kun o'tgach esa, Samud qabilasi boshiga birdan azob keladi va dahshatli hodisa sodir bo'ladi. "Hud" surasining 67-68-oyatlarida ularning dahshatli qichqiriqdan halok bo'lganligi aytilsa, "A'rof" surasining 78-oyatida esa ularning mudhish zilziladan yer ostiga gum bo'lganlari xabari keltiriladi.

Endi yana "Avvalgilarga o'xshamas" qissasidan olingan boshqa bir parchani tahlilga tortamiz:

"Gohida o'zimni o'tda yonayotgan kimnidir qutqaraman deb, og'zida bir tomchi suv bilan o'rmalayotgan chumoliga o'xshataman... men qayda-yu, u otash qayda? Biroq o'chirolmasligimni bilsam ham boraveraman"

Isajon Sulton endi diqqatimizni "og'zida bir tomchi suv bilan o'rmalayotgan chumoli"ning hikmatiga qaratadi, biroq yozuvchi na Ibrohim alayhissalom nomini tilga oladi, na Qur'oni karim nomini, hikmatini topishni ilmiy kitobxon hukmiga havola qiladi.

Ibrohim alayhissalomni Namrud ismli zolim podshoh va o'z qavmi olovda yoqish uchun olib kelishadi. Johil qavm Ibrohim alayhissalomni olovga tashlaydi. Hech kim U zotning tarafini olmaydi. Shunda odamlar lovullab yonayotgan olov tarafga og'zida suv bilan ketayotgan chumolini ko'radilar va undan so'rashadi: "Ey chumoli, aqling bormi? Shunday katta olovni o'chira olaman deb o'ylayapsanmi?" Shunda chumoli: "Qiyomatda nima uchun Allohning elchisi yondirilayotgan vaqtda jim turding, qo'lingdan kelganicha unga yordamlashmading, deya so'ralaman", deb javob bergan ekan. Qanday go'zal javob! Bizga ma'lumki, Allohning amri bilan olov Ibrohim alayhissalomga salqinlik, omonlik bo'ladi va Allohning payg'ambariga zarar yetmaydi.

"Avvalgilarga o'xshamas" qissasi qahramoni Aziz aka qishlog'iga qaytgach, dehqonchilik qila boshlaydi va buni o'zi: "Tavba, dunyo o'zgarmadimi? Shuncha yil o'tibdi, men yana Odam Ato qilgan ishni qilib yuribman", – deb izohlaydi. O'qituvchi Odam atoning kasbini tutadiki, bunga ham izoh berish lozim bo'ladi.

"Odam (a.s.) Yerga tushganlaridan keyin ko'ngillari biroz ovqat tusadi, Jabroil (a.s.) jannatdan bir xalta olib chiqib, uni Odamga berdilar. Odam (a.s.) hayron bo'lib: "Bu nima?" – deb so'radilar. Jabroil (a.s.): "Sizni jannatdan chiqishingizga sabab bo'lgan narsa shu" – deb, xaltadagi bug'doyni ko'rsatdilar. Odam (a.s.): "Buni men nima qilaman?" – deb so'radilar. Jabroil donni Yerga sepishni buyurdilar. Odam (a.s.) uni Yerga sepishlari bilan Alloh uni o'sishga, don tugishga amr etdi. Bug'doy shu ondayoq o'sib, boshog'i pishdi. Odam (a.s.) uni Allohning amri bilan o'rib oldilar. Donini qo'llari bilan boshog'dan ajratgandan keyin, ikki tosh olib bug'doyni yanchdilar va unga aylantirdilar. Undan xamir qorib, Jabroil temir bilan toshdan chiqargan uchqun bilan olov yoqdilar va non

pishirdilar. Dunyoda birinchi bor dehqonchilik, tegirmonchilik va novvoylik qilgan kishi Odam (a.s.)dirlar!”

“Avvalgilarga o‘xshamas” qissasida adabiyotchi va matematikning suhbatidagi adabiy timsollar haqidagi birgina kichik parchada beshta jumla orqali Qur’oni karimdagi uch voqea tilga olinadi va bu ham o‘z navbatida kitobxondan “Mantiq ut-tayr” va “Lison ut-tayr”, Samud tuyasi, Somiriy voqeasi va Maryam onamiz haqidagi bilimni talab qiladi:

“Mantiq ut-tayr”ning ham “Lison ut-tayr” ning ham asosi Sulaymon payg‘ambarning qushlar bilan suhbatini edi. Shundan so‘ng adabiyotga so‘zlovchi qush timsoli kirib keldi. Uniyam qo‘ya turing, Samud tuyasiga nima deysiz? Somiriy voqeasiga-chi? Maryam ona suyanganida yam-yashil bo‘lib ko‘kargan xurmoga-chi?”

Alloh taolo Qur’oni karimning “Toho” surasida Muso (a.s.) bilan Somiriy o‘rtasida bo‘lib o‘tgan hodisani bayon etadi. Muso (a.s.)ning o‘z vaqtida qaytib kelmaganidan foydalangan Horun as-Somiriy nomli kohin Isroil avlodlaridan barcha tilla taqinchoqlarni so‘rab oldi, ularni olovda eritib, buzoq shaklida but yasadi va uning ustiga Jabroilning oti tuyog‘i ostidan olgan bir siqim tuproqni sochib yuborgan edi, buzoq tirikdek mo‘ray boshladi. Somiriy boshchiligidagi yo‘ldan ozgan kimsalar buzoqning atrofida tavof qilishib, raqs tushishib, xursandchilik qila boshladilar. (Somiriy Jabroil farishta Muso alayhissalomning oldiga kelganda, uning minib kelgan otining tuyog‘i tekkan narsalarga jon kirganini ko‘rgan edi. Uning izidan bir siqim olib, uni buzoqning haykaliga sochadi va undan tirik buzoq kabi ovoz chiqadi). Muso (a.s.) Somiriyning buzog‘ini olovda yondirdilar, uning kulini dengizga sochib yubordilar, keyin qavmlariga shu dengiz suvidan ichishni buyurdilar. Kim buzoqqa sig‘ingan bo‘lsa, uning rangi sarg‘ayib keta boshladi. Erta tongda, g‘ira-shirada buzoqqa ibodat qilmaganlar qo‘llarida qilich tutgan holda turib, buzoqqa ibodat qilganlarni qilichdan o‘tkaza boshladilar va bir kechaning tongida yetmish ming kishini halok qildilar. (Ibn Kassir. Qisasul-anbiyo. Qohira. 284-bet.) Ba’zi rivoyatlarda uch ming kishi halok bo‘lganligi aytiladi.

XULOSA

Isajon Sultonning “Avvalgilarga o‘xshamas” qissasidagi Sulaymon, Nuh, Odam Ato, Ibrohim, Iso, Muso, Solih alayhissalomlar bilan bog‘liq motivlar falsafiylikka asoslangan holda, badiiy sintez qilinadi. Natijada yuksak falsafiy yukka ega bo‘lgan, original qissa dunyoga keladi. Qissada har detal o‘z vazifasiga ega va har bir kitobxonning o‘z dunyoqarashidan kelib chiqqan holda o‘zgacha ta’sir qilish xususiyatiga ega. Adibning deyarli har bir asarida kuzatishimiz mumkin bu holatni. Bugungi kunda Isajon Sulton asarlari tadqiqi o‘zbek adabiyotshunosligida ilmiy jamoatchilikning diqqat markazidir. Adibning hikoya, qissa va romanlarida diniy motivlarning badiiy sintezi yaqqol ko‘zga tashlanadiki, bu holat adibning jahon va mumtoz adabiyotimizning, islom dinining yetuk bilimdoni, qolaversa, qalami o‘tkir ijodkor ekanligidan xabar berib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Куръони карим маъноларининг таржима ва тафсири/таржима ва тафсир муаллифи: Шайх Абдулазиз Мансур. – Т.: Movarounnahr, 2020.
2. Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy. Al-Jomi as-sahih (1-jild) (Arabchadan Zokirjon Ismoil tarjimasini) – Т.: Qomuslar Bosh tahririyati, 1991.
3. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил Ал-Бухорий. Ал-жомийъ ас-саҳиҳ (Ишонарли тўплам) 4-жилд. (Арабчадан Абдулғани Абдуллоҳ таржимаси.

Профессор Неъматуллоҳ Иброҳим ва шоир Мирзо Кенжабек таҳрири остида.
Муҳаррир Хожа Бахтиёр Набихон Ўғли) – Т.: Қомуслар Бош Таҳририяти, 1992

4. Султон И. Қорақуш юлдузининг сири. –Т.: Гафур Ғулом номидаги нашриёт-
матбаа ижодий уйи, 2019.

5. Исажон Султон насри бадиияти (Илмий мақолалар, тақризлар, адабий
суҳбатлар, мактублар). –Т.: Турон замин зиё, 2017.

6. Salohiddin ibn Ahmad. Islomda bid'at tushunchasi. – Т.: Munir, 2021

7. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Тасаввуф ҳақида тасаввур. –
Т.: Hilol-nashr, 2021

8. Sul-ton I. Boqiy darbadar. Sharq yulduzi / 2010. № 6

9. F. Salaev, G.Qurboniyozov. Adabiyotshunoslik atamalarining izohli so'zligi. –
Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010

10. Sul-ton I. Ozod. – Т.: «Sharq», 2012